

## ԵՐԳԻԾԱԿԱՆ

## ՄԿՐՏԻՉ ՏԻԳՐԱՆԵԱՆ

Սուրբ Գիրքէն գիտեմք որ Փարաւոն երբ Աստուծոյ առաջարկութիւնը մերժեց, Աստուած սկսաւ Եգիպտացիներուն իրարու ետեւէ պատիժներ դրկել որոնց թիւը տասնի յանգեցաւ: Փարաւոն մինչեւ ինններորդ պատիժը յամառութեամբ դէմ կեցաւ. եւ տասներորդին առջեւ ալ կը վարանէր հնազանդութիւն յայտնել՝ երբ Մովսէս եւ Ահարոն իրեն յայտնեցին թէ՝ եթէ նորէն յամառիս՝ իրրեւ մեծասաներորդ պատիժ Մկրտիչ Տիգրանեանը պիտի դրկէ Աստուած: Փարաւոն այս յայտնութենէն սոսկալով՝ Մովսէսն եւ Ահարոնը անմիջապէս կանչել տուաւ, արտօնեց զիրենք որ ելնեն երթան, իրենց ունեցածըն ալ մէկտեղ տանելով: Փարաւոնին հնազանդութեանը վրայ Աստուած ստիպուեցաւ քովը պահել Տիգրանեանը: 1815 թուականին երբ տեսաւ Աստուած որ մեր կրած տառապանքներէն չխրատուելով՝ անարժաններն վարդապետ, քահանայ կը ձեռնադրենք եւ ազգին իրաւունքներն անոնց ձեռքը կը յանձնենք, բարկացաւ եւ Մկրտիչ Տիգրանեանը, պատիժներուն նախագահը, դրկեց որ՝ խրատուինք. թէպէտ եւ մենք այս պատիժն ալ առ ոչինչ գրելով շարունակեցինք եւ կը շարունակենք մեր ընթացքը:

Մկրտիչ Եպիսկոպոսին աշխարհ գալուն քուն պատճառն մեր ընթերցողներուն յայտնելէ ետքը, պարտք կը սեպենք անոր քանի մը մականուններն ալ հոս յիշել որպէս զի ուրիշ Մկրտիչներու հետ չշփոթեն իւր անունը:

Մկրտիչ Եպիսկոպոս Տիգրանեան Պոլսեցիներէն կ'անուանուի հրաշագործ. Հայաստանի մէջ փութեմբն կը յորջորջուի

շամմաս հուլուպ որ կը թարգմանուի ապուրի վարդապետ. լուսահոգի Յակոբ Պատրիարքէն կո կոչուէր Եօթն փորձա՞ք, գորս արդի վեհափառ Գեորգ կաթողիկոսն մեր ազգին համար քաւական չհամարելով՝ փորձա՞ք մ'ալ ինք աւելցուց Եպիսկոպոսութեան աստիճան տալով անոր:

Արդ, Մկրտիչ Եպիսկոպոսը ծնած է Տիգրանակերտ 1815 թուականին:

Ի ծնէ վառվռուն եւ քարեկարգութեան սիրահար գոլով՝ վայրկեան մը հանգիստ չէր մնար: Շաքաթն երեք անգամ տունը կը լուար, կը մաքրէր, կ'աւլէր, պատին վրայ բեւեռ մը գամելու համար տանը հիմքերուն բեւեռները կը ֆակէր քարեկարգելու համար տունն՝ որ վանքերէն աւելի հաստատ հիման վրայ շինուած ըլլալուն պատճառաւ չէր գործանուիր: Մայրն զաւակին ըրած քարեկարգութիւններէն ձանձրանալով՝ բոնեց զինքը Կոնոնոսի վանքը դրկեց:

1827ին կը մտնէ Կոնոնոսի վանքը, Բաւական տարիներ հոն կ'երակրուելէն ետեւ ձեռք կը զարնէ վանքը քարեկարգելու. իսկ երբ կը տեսնէ որ մէկ կողմէն վանքը յօծարութիւն ցոյց չտար քարեկարգուելու եւ միւս կողմէն վանահայրն յորգը չնանայք իւր ծառայութիւններուն՝ որովք վանքն օր ըստ օրէ ետ ետ կ'երթար, կը թողու այս ագարակն անիծելով մարդերու ապերախտութիւնը: Զվիատիր սակայն, միտքը կը դնէ վանք մը փնտռել, ինչպէս որ ամէն մարդ գործ մը կը փնտռէ ոչ այդ գործով ապրելու, այլ այդ գործը քարեկարգելու համար:

1837ին Մշոյ Ս. Կարապետի վանքը կ'երթայ: 1839ին վարդապետ կը



ձեռնադրուի եւ իւր ապաշխարանքը կը փախչէ Կաղ Գրողին օճախին մէջ: - Աւանդութիւն մը կայ թէ սատանան տարին ֆանի մը անգամ այդ օճախը կու գայ եւ անոր մոխիրը կը խառնէ եւ թէ այս է պատճառ որ յիշեալ վանքին մէջ խոտվութիւնն միշտ անպակաս է: Ուրիշ աւանդութեան մը նայելով՝ Մկրտիչ Եպիսկոպոս այդ օճախին մէջ ապաշխարանք փառած ժամանակն երբ սատանան կու գայ մոխիրը խառնելու՝ ապաշխարողէն վախճալով կը փախչի, եւ Մկրտիչ Եպիսկոպոս կը սկսի այս մոխիրը խառնելու:

1841ին ձանձրանալով վանքին մէջ անգործ մնալէ, ճամբայ կ'ելնէ ֆիւրտստանի քարեկարգութեան համար, ինչպէս կը գրէ ինք իւր Հայելի Գործոցին մէջ, հայելի մը որ դժբախտաբար շատ լաւ կը ցուցնէ անոր պատկերը: Քիւրտստանի քարեկարգութեան խնդիրն, ինչպէս յայտնի կը տեսնուի, Տիգրանեանի օրով ծնած է: Հայաստանի վանքերուն եւ Քիւրտստանի քարեկարգութեան վրայ տասներեք յօդուածներէ քաղկացեալ կանոնագիր մը կը խմբագրէ, եւ երբ անոնց գործադրութեանը պիտի ձեռնարկէր, իւր դէմը կը տեսնէ Տօն Քիշօթի օղային ախոյեանները, որոնց դէմ թէպէտ եւ փառութեամբ կը կռուի քայց յաղթուելով ետ կը դառնայ:

Այս պարտութիւնն զինք սուրբ Յովհաննէսի վանքը կը նետէ: Եւ որովհետեւ առանց պարտքի վանք չըլլար, այս վանքն ալ ունէր իրեն պարտքերն՝ որոնց վճարման համար վանահայրէն կ'աղաչուի Մկրտիչ Եպիսկոպոս երթալ Պաղտատ ու Պարսկաստան հանգանակութիւն ընել: Տիգրանեան ո՛չ միայն Պաղտատ ու Պարսկաստան կ'երթայ, այլ Կիլիկիոյ կողմերն ալ երթալով ցամաքէն Պօլիս կու գայ 1844ին միշտ հանգանակելով:

Հանգանակութիւնը գոհ չընէր Նորին

Գերապատուութիւնը որ կը փափաքի Քիւրտստանի - Հայաստանի չհասկնալ - տղայները դաստիարակել. Պատրիարքէն կոնդակ մը կ'առնէ, ուրիշէ մ'ալ ուրբ հազար դահեկանի արժողութեամբ դասագիրք նուէր առնելէն ետքը Յանուն Հօր եւ Որդւոյ եւ Հոգւոյն Սրբոյ կը սկսի նորէն հանգանակութեան Նիկումիդիայէն ցամաքէն մինչեւ Տիգրանակերտ ուր կը հասնի 1845ին: Ինք ալ իբրեւ Քիւրտստանի տղայ դաստիարակութեան պէտք ունենալով քննական էր որ անբաժ չմնար հանգանակած գումարէն: Իւր խոստովանութեանը նայելով՝ ամբողջ Քիւրտստանի մէջ վարժարաններ կը շինէ ... օդի մէջ: Սիլվանայ մէջ կը փափաքի վարժարան մը հաստատել ... գետնի վրայ. քայց այս գործը փչ մը դժուար ըլլալով փափաքն չկրնար իրականացնել, մանաւանդ թէ Սիլվանաքանակ ազգայիններն հայերէն չէին գիտեր, անխնամ, անհոյսէ եւ անտէրունջ մնացած էին: Այս ժողովրդեան համար հասարակօրէն կ'ըսեն եղեր.

Պաղ Զուրը կու գայ մեծ Սիլվանայ.

Գէշ Բրթու տղան է սեւ սատանայ.

Ա՛ն բուրդ բամբակը շուտով մկրտէ՛,

Կ'ուզէ Հայ մայ կ'ուզէ թրքանայ:

Այնպիսի գեղի մը մէջ, որուն վրայ սասնկ ոտանաւոր մը կը գրուցուի, վարժարան քանալը յայտնի է թէ որչափ դժուար գործ մ'է: Լաւ չենք յիշեր Սղերդի՞ մէջ թէ երագին մէջ ալ վարժարան մը կը քանայ. սակայն լաւ կը յիշենք որ Սղերդի մէջ են եգիպտի աղանդաւորներն որոնք սատանային համար գէշ չեն ըսեր եղեր: Դիտողութեան արժանի է որ յիշեալ աղանդաւորները Մկրտիչ Եպիսկոպոսին վրայօք ալ գովեստով կը խօսին:

Սակայն մարդը հանգիստ չեն թողոր որ ամէն քան կարգադրէ: Մշոյ եւ Տիգրանակերտի առաջնորդներէն առնուած տեղեկութիւններուն վրայ Պատրիարքարանէն հրաման կ'երթայ որ կոնդակն Մկրտիչ



Եպիսկոպոսին ձեռնադրելու և ինքն ալ վանքի մէջ բանտարկուի: Մկրտիչ Եպիսկոպոս կ'իմանայ այս լուրն, և փոխանակ ձերբակալուելով վանք տարուելու, յօժար կամփովը անձնատուր ըլլալու համար ճամբայ կ'ելնէ, սակայն ճամբան մոտորելով Մշոյ վանքը երթալու տեղ Կ. Պոլիս կու գայ երկրորդ անգամ 1845ին: Ս. Պատրիարքին կը ներկայացայ և կը հարցնէ թէ ինչ են իր յանցանքները: Պատրիարքն՝ որ գիտէր թէ իւր հարցման պատասխանելը անօգուտ էր, դուրս հանել կու տայ զինքն: Ամիրաններն որ շատ անգամ գործերն անուշուրժեամբ կարգադրելու սկզբունքին կը հետեւէին, Բիւրսոստանի վեց վանքերու անկախ առաջնորդ կ'ունուանեն Տիգրանեանն որ կոնդակն առնելուն պէս ճամբու պատրաստութեան կը սկսի:

1846ին ճամբայ կ'ելնէ ... դժբախտութիւնն ալ ետեւէն: Խնուզ Այրօզ գիւղն իջած էր ուսկից Մուշ պիտի երթար, և ահա քանի մը անձեր կը ձերբակալեն զինքն զրպարտելով թէ մախադին մէջը Բողոքականի գիրքեր գտած են, և գանակոծելով կը բանտարկեն Աւագի Օվէի ախոռին մէջը: Քսան օրէն ետքը ախոռէն կը հանեն և երբ Ս. Կարապետի վանքին մէջ բանտարկուելու համար ճամբայ կը հանեն, քարեկամ Բիւրսոսն կ'ազատեն զինքն ու կը յանձնեն կառավարութեան, որ Կարին կը դրկէ գայն հոն դատուելու համար: Ինքն կը փափաքի Ս. Յովհաննու վանքն պատուել իւր ներկայութեամբը, իսկ երբ կը լսէ որ կապանքով Ս. Կարապետի վանքին մէջ պիտի պատուասիրուի, կը փախչի. քայց կը ձերբակալուի, Մուշ կը բերուի, Մուշէն Ս. Կարապետ կը դրկուի, ուր կը բանտարկուի ուրստն օր: Իւր բանտարկութեան այս շրջանին մէջ կը թարգմանէ Աւետարանն Քրդերէնի, որպէս զի Քրդերէն գիտցող ազգայիններն ալ հասկնան Աւետարանի հոգին և իրեն

օրինակին հետեւին: Բարեկամները կ'երթան և կը յաջողին այս հալածեալ առաքեալն բանտէն հանելու:

1847ին երրորդ անգամ Պոլիս կու գայ: Մայրաքաղաքը հասնելուն պէս Պատրիարքարանն իրեն պատիւ ընելու նպատակաւ, երկու մարդ կը դրկէ որոնք կ'ընկերանան նորին գերապատուութեան մինչեւ Փրկիչ, ուր կը բանտարկուի տասնըհինգ օր և ուր խեղճին մախադէն կը գողցուի հազար եօթը հարիւր դահեկան գոր չունէր:

Սակայն գործող մարդ մը բանտին մէջ չկրնար երկար առնել մնալ. ուստի այս անգամ ալ բանտէն ազատուելու համար կ'առաջարկէ որ Հայաստան դառնայ և Մարիքաս Կատինայ Հայոց Պատմութիւնը գտնէ: Ամիրային մէկն այս առաջարկութիւնն ընդունելով դրամ կու տայ իրեն որ երթայ գտնէ այդ Ազգային Պատմութիւնը, գոր թէպէտ և գտած կը համարի, Տիգրանեան դրամը գրպանը նետելուն պէս, սակայն նորէն ճամբայ կ'ելնէ:

1852ին իւր ըրած ազգօգուտ գործերուն համար նորէն Պոլիս գալու հրաւեր կ'ընդունի, որուն վրայ կ'ելնէ չորրորդ անգամ Պոլիս կու գայ. քայց նորէն օձիքը կ'ազատէ և վարպետութեամբն ինքզինքն Եօղլատի առաջնորդ ընտրել կու տայ: Հագիլ թէ իւր պաշտօնատեղին կ'երթայ, պսակի խնդիր մը կը յարուցանէ հոն և հինգերորդ անգամ Պոլիս կը բերուի: Այս անգամ քիչ մը խիստ կը վարուի, ազգային վարչութեան դէմ բողոքող աղերսագիր մը կու տայ Կայսեր: Կառավարութենէն հրաման կ'երթայ Պատրիարքարան որ Սրբազան Պատրիարքը Բ. Դուռն երթայ և Տիգրանեանի հետ դատուի: Ամիրանները գործին կը միջամտեն և մեծ նեղութեամբ կը յաջողին ազգին իրաւունքները պաշտպանել Տիգրանեանի դէմ որ ազգին իրաւունքներն պաշտպանելու նպատակաւ



դատ բացած էր ազգին Պատրիարքին դեմ: Պատրիարքարանն այն ատեն կը համոզուի որ անկարելի է այս փորձանքին հետ վարուիլը. Բիւրոստան կը դրկեն գայն. բայց հոն ալ նորէն մոխիր խառնելով կը ստիպէ Պատրիարքարանն որ զինքը Պոլիս բերել տայ. ուստի 1858ին վեցերորդ անգամ մայրաքաղաքը կը մտնէ:

Այս թուականին Սամաթիոյ Ենի Մահալէի քարոզիչ կը կարգուի. բայց քարոզչութեամբ չը կրնալով ապրիլ կը սկսի հրաշագործութեան: Կաղեր, կոյրեր, խուլեր, համրներ, այսահարներ, անդամալոյծներ կը բժշկէր: Ամէն օր հիւանդներ կ'երթային իրեն:

- Հա՛յր սուրբ, իմացանք որ դո՛ւք ամէն ցաւերը կը փարատէք:

- Հրամբ ե՛ք օրհնած:

- Քանի մը շաքաթ է՛ վեր գլխու ցաւ ունիմ, կ'ուզեմ որ փարատէք:

- Գլո՞ւխդ թէ ցաւդ:

- Գլուխս, հայր սուրբ, գլուխս:

- Շատ լաւ, ինձի համար երկուքն ալ միեւնոյն բանն են: Եկո՛ւր խաչահանգիստ մը ընեմ:

Մարդը կը մեկնի եւ քանի մը ժամէն ետքը անդիի աշխարհը կ'երթայ:

Երկրորդ մը կը ներկայանայ.

- Հա՛յր սուրբ, սենեակին պատուհանը կոտրեցաւ:

- Պատուհանը հոս քե՛ր, վրան բժշկութեան աւետարան մը կարդամ:

Երրորդ մը.

- Հա՛յր սուրբ, մազերս կը թափուին:

- Այս ջուրով գլուխդ լուա՛:

Չորրորդ մը կը մտնէ.

- Հա՛յր սուրբ, անձրեւ եկած օրը սենեակս կը վազէ, ի՞նչ ընեմ:

- Այս ջուրէն քիչ մը դիր սենեակիդ վրայ:

Պատրիարքարանէն մէկը ...

- Հա՛յր սուրբ ...

- Այս ջուրէն ա՛ռ:

- Պատրիարքը դրկեց զիս ...

- Պատրիարքին ալ այս ջուրէն ...

- Ձեզի ըսելու որ ...

- Ձեզի ալ այս ջուրէն:

- Քիչ մը ...

- Այս ջուրէն:

- Պատրիարքարան հրամայէ:

- Պատրիարքարանի ալ այս ջուրէն:

- Եթէ չի գաք ...

- Եթէին ալ այս ջուրէն:

- Նորէն բանտ պիտի երթաք:

- Բանտին ալ այս ջուրէն:

- Եթէ ընդդիմանա՞ք ոստիկանութեան ձեռքով ...

- Ոստիկանութեան ալ այս ջուրէն:

- Պիտի բերուի՞ք Փրկիչ:

- Փրկիչին ալ այս ջուրէն:

- Կառավարութիւնը ...

- Կառավարութեան ալ այս ջուրէն:

Վերջապէս ամէն ցաւերն ալ այս ջուրով կը բժշկէր: Միայն այսահարներուն փորէն դեւերը կը հանէր, սակայն չկրնալով միշտ խոզեր գտնել որ անոնց դրկէ, շատ անգամ իւր փորին մէջ կը հիւրընկալէր դեւերը առժամանակեայ կերպով: Պատրիարքարանն թէպէտ եւ կ'աշխատէր անոր արգելու տուններու մէջ մտնելն, բայց այն ատեն ամէն տուն հետաքրքրութեան համար հիւանդ գտնուելով, չէր կրնար առաջն առնել:

Մէկ կողմէն հրաշք կը գործէր միւս կողմէն միշտ հանգանակութիւն կ'ընէր: Ազգային եւ Քրդերէն գրականութիւնը կը ծաղկեցնէր: Քրդերէն՝ Քերական, Լապտեր Լուրատու եւ Ընթերցարան տպել կու տար եւ տպագրութեան ծախքը ժողովուրդէն կ'առնէր: Երբեմն տպարանին չէր վճարեր ծախքը. երբ տպարանապետն երթար ոտք կոխէր եւ ստակ ուզէր, այս Զուրէն ըսելով անոր ալ ջուր կու տար:

Բաւական ժամանակ հրաշագործութեամբ ապրելէն ետքը 1861ին Բալուի առաջնորդութիւնն կը ստանձնէ:



Պաշտօնատեղին երթալեն քանի մը ամիս  
 ետքը իւր փոքրաւորը ճամբայ կը դրուի  
 Պոլիս գալու համար, եւ զարմանալի  
 գուգադիպութեամբ մը փոքրաւորին կինն  
 ալ նոյն օրը Պոլիսէն կը մեկնի Բալու  
 երթալու համար: Լրագիրներու մէջ գո-  
 ռում գոչումը կը սկսի: Տիգրանեանը կը  
 զգայ որ նորէն մոխիր խառնած է. գիրք  
 ցրուելու համար Բալուէն ... կը փախչի:  
 Բ. Դոնէն հրաման կը տրուի Բալուի կա-  
 ռավարութեան որ Տիգրանեանը Պոլիս  
 դրկէ: Կը լսէ այս լուրը, Կարին կը փախչի,  
 Կարինէն էջմիածին, ուր կաթողիկոսն  
 զինքն չընդունիր եւ կը ստիպուի եօթներորդ-  
 անգամ Պոլիս դառնալ 1863ին: Յանձնաժողով  
 մը կը կազմուի որ իւր  
 յանցանքները բնկնելով տեղեկագիր մը  
 պատրաստէ: Յանձնաժողովը նկատելով  
 որ տեղեկագիրն տասը հատորի բարձրացաւ  
 եւ յանցանքներուն վերջը գալիք չունի՝  
 հրաժարեցաւ պաշտօնէն:

1866ին Հալէպի առաջնորդ  
 անուանուելով Զէյթուն կը դրկուի հոն  
 ծագած խռովութիւնները հանդարտեցնելու  
 համար: Զէյթուն մտնելէն երկու ամիս  
 ետքը հինգ տղայ կ'առնէ հոնկից եւ անոնց  
 դաստիարակութեանը համար կը սկսի  
 ժողովրդէն դրամ հաւաքել: Յիշեալ հինգ  
 տղաները առջեւը ձգած եգիպտոս կ'երթայ,  
 հոն ալ բաւական հանգանակութիւն ընելէն  
 ետքը Իզմիր կու գայ, Իզմիրէն Պոլիս  
 միշտ հանգանակելով - շոգեմաւի մէջ ալ:  
 - Պոլիս Ալի բաշային կը ներկայացնէ  
 տղաները որոնց երգ մը երգել կու տայ եւ  
 յիսուն ոսկոյ գումար մ'ալ նորին  
 բարձրութենէն ընդունելով՝ տղաներն իրրեւ  
 աղֆատ օրիաբար Փրկիչ կը դնէ եւ,  
 Հալէպի ժողովուրդը հոգեւորապէս  
 մխիթարելու համար նորէն ճամբայ կ'ելնէ  
 դրամ հաւաքելու:

1868ին եպիսկոպոսանալու համար  
 հանրագրութիւններ պատրաստել կու տայ,  
 եւ էջմիածին կը մեկնի, ուր

եպիսկոպոսութեան աստիճան կ'ընդունի:

Դարձեալ Պոլիս կը դառնայ եւ  
 Զէյթունի խնդիրը կարգադրելու համար  
 պարտք ըրած կարծելով՝ ստակ ժողովելու  
 համար կոնդակ մը կ'առնէ եւ Ռումանիա  
 կ'ուղեւորուի: Բաւական գումար մը կը  
 հաւաքէ, սակայն երբ Պոլիս կու գայ եւ  
 համար կը պահանջուի իրմէն՝ հաշուոյ  
 տետրակները Պատրիարքարանի մէջ  
 հրաշքով կը կորսուին եւ ինքն ալ ազատ  
 կը մնայ հաշիւ տալէ:

1872ին Տիգրանակերտ կը քաշուի  
 քիչ մը հանգստանալու համար. քայց  
 որովհետեւ երկար առեւ չէ կարող հանգիստ  
 նստիլ, Մշոյ դաշտը կ'ելնէ եւ որչափ կոյր,  
 կաղ, խուլ, համր մարդեր որ կը տեսնէ  
 ամէնն ալ քահանայ կը ձեռնադրէ ի փա-  
 ռոս Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ: Այս ձեռ-  
 նադրութիւններուն պատճառը հարցուելով  
 կը պատասխանէ թէ՝ այս խեղճերն արդէն  
 քառասուն օրէ ի վեր քան մը կերած  
 չըլլալով՝ իրենց ապաշխարանքն քաշած  
 էին եւ հետեւապէս իրաւունք ստացած էին  
 քահանայ ձեռնադրուելու: Պատրիարքա-  
 րանը կը սպառնայ. Տիգրանեան կը ծի-  
 ծաղի, քայց վերջապէս օր մը կը ձերբա-  
 կալուի ծառի մը տակ եգ մը քահանայ  
 ձեռնադրած ժամանակը: Սակայն անմիջա-  
 պէս թողնելով նորընծայ եգն որուն փիլոն ալ  
 տուած էր, կ'անցնելու քահանայ ... ան-  
 տառներու մէջ: Երբ Ներսէս արքեպիսկոպոս  
 Պատրիարքական գահուն վրայ կը  
 բարձրանայ՝ կը գրէ Վեհափառ Կաթողիկո-  
 սին որ շնորհ ընէ եւ Հրաշագործն իւր  
 իշխանութեանը տակ առնէ: Վեհափառ  
 Կաթողիկոսն՝ որուն աւելի արժանի էր  
 Եօթն փորձանքն՝ չուգեր զայն իւր բովը  
 պահել յայտնելով թէ Ինք արդէն բաւական  
 ունի անոնցմէ: Տիգրանեան տեսնելով որ  
 Ազգն դժուարութիւն կը յարուցանէ իւր  
 վրայ փորձանք հրաւիրելու մասին՝  
 առանց հրաւերի կ'ելնէ դարձեալ Կ. Պոլիս  
 կու գայ, ուր կը գտնուի այժմ Սամաթիոյ



Սուրբ Կարապետ եկեղեցին ֆարգչութեան պաշտօնով:

Այս է ահա Հրաշագործին կեանքը՝ որուն մէկ ֆառորդն անցած է ցամբորդութեան մէջ մէկ ֆառորդը քանտերու մէջ, մէկ ֆառորդը մոխիր խառնելու մէջ եւ միւս ֆառորդն ալ ստակ հաւաքելու մէջ:

Շատ քանք գրուած եւ գրուցուած են այս անձին վրայ: Լրագիրները հրատարակած են երբեմն որ իր փոքրաւորներէն մին, ընդհանուր սովորութեան համեմատ, շրջագգեստ հագնելու տեղ սխալմամբ քանթալօն կը հագնէր: Շատերը պողացին այն ատեն թէ այդ փոքրաւորն իգական սեռէ էր. քայց ինքը հերքեց այդ գրաբարտութիւնն սա փաստերով թէ հագուստը յօդ մ'է. քանթալօնը արական գոյականներու վրայ կը դրուի իսկ շրջագգեստն իգականներու վրայ. ուստի քանի որ իւր փոքրաւորն քանթալօն կը հագնի, քերականութեան կանոնին համեմատ արական է եւ ո'չ իգական. սակայն խմբագիրներն որ քերականութիւնը շատ չեն յարգեր, այս քացատրութիւնը գոհացուցիչ չգտան:

Հրաշագործն գիտնական մ'է. սակայն շատ խնդիրներու մէջ կը տարբերի դարուս միւս գիտուններէն: Օղը չէ որ, կ'ըսէ, շրջապատած է մեր քնակած երկրագունտն, այլ խաբէութիւնն որ՝

Անօտ է, վասն զի հաշիւներու ամենափոքր մասերու մէջ կրնայ մտնալ:

Տարածական է, վասն զի պարագաներու համեմատ իւր նախկին ծաւալէն աւելի մեծ ծաւալ կրնայ ունենալ:

Թափանցիկ է, վասն զի շատ մը կրօնաւորներ անոր մէջէն կ'անցնին:

Առաձգական է, վասն զի կրնայ ճնշուիլ Պատրիարքարանէն քայց նորէն իւր առաջին ծաւալը կ'առնէ:

Գիտնականութեան շնորհիւն է որ մինչեւ այսօր այնչափ պաշտօն վարեց. եւ

մօտերս Պաղտատու առաջնորդ պիտի անուանուի այն տեղի ազգայիններն առաջ տանելու համար:

Ոմանք կ'ուզեն հաւատացնել թէ Հրաշագործն, որուն նախատէն վաթսուն հինգ շնիկ աստղ անցած է, ազգն այնչափ տարիներ զբաղեցնելուն վրայ շատ զղջացած է եւ թէ որոշած է փորձանք ըլլալ այն ամէն անձերու որոնք ազգին շահն ոտնակոխ ընել կ'ուզեն:

Մկրտիչ Եպիսկոպոս Տիգրանեան միջին հասակով, թուի դէմքով եւ փոքր աչքերով մարդ մ'է: Փողոցը գնացած ժամանակն այնպիսի ուշադրութեամբ կը նայի մարդուս երեսը, որ կը ստիպուիս ձեռքդ քանկոնիդ տանելու՝ նայելու համար թէ ժամացոյցդ բո՞վդ է: Եթէ իւր դէմքն կարելի ըլլայ կենդանի գոյներով նկարել՝ մեր առջեւ կ'ունենանք պատկեր մը որ կարծես մեզի կ'ըսէ կը բարեհաճի՞մք ձեր քսակն անուշութեամբ ինձի տալու, որպէս զի ձեզի քահանայ ձեռնադրեմ:

Իւր ամենէն նշանաւոր կարծիքներէն մին է բոլոր աշխարհականները կրօնաւոր ընել: Այս եղանակով, կ'ըսէ, աշխարհականները հոգեւորապէս միջիջարուելու համար քահանաներու դիմելու հարկ չեն ունենար եւ իրենք գիրենք կը միջիջարեն: Այս համոզմամբ է որ 4000էն աւելի քահանայ ձեռնադրած է:

ՅԱԿՈԲ ՊԱՐՈՆԵԱՆ